

Rede fan Fryslan Gerdi Verbeet 21 mei 2014 in Leeuwarden

Froulju en hearen, dames en heren,

Mijn aanwezigheid hier vandaag heb ik te danken heb aan het feit dat ik vorig jaar de Prinsjesprijs heb gewonnen. Dat is een prijs voor iemand die – ik citeer het juryrapport - ‘een betekenisvolle bijdrage heeft geleverd aan de vitaliteit van de democratie’.

Ik won geen mooi beeldje of een nieuwe fiets, nee - de prijs bestond hieruit, dat ik deze Rede fan Fryslan mocht houden.

Je zou dus kunnen zeggen, dat ik U gewonnen heb.

Ik ben blij met die prijs en met de mogelijkheid om hier te spreken in dit prachtige nieuwe Provinciehuis.

U weet nu waarom ik hier sta en dan begrijpt u ook, dat ik voor deze Rede een ander thema kies dan mijn twee voorgangers Coen Teulings en Bernard Wientjes. Ik zal niet spreken over de toekomst van de economie, maar over de toekomst van de mienskip, de Friese samenleving en van de manier waarop die wordt bestuurd. Ik zal niet spreken over hoe Friesland er in 2040 uitziet, maar over hoe we daar het beste kunnen komen.

Ik begin met u iets over mijzelf te vertellen.

U kent mij vooral uit de tijd dat ik voorzitter was van de Tweede Kamer. In de media kreeg ik in die jaren wel eens het predicaat ‘schooljuffrouw’ als ik een Kamerlid bestraffend had toegesproken. Ik vond dat geen belediging, maar eerder een geuzennaam. Ik kom namelijk uit een onderwijzersgezin; mijn ouders stonden allebei voor de klas. Mijn vader kwam uit Amsterdam; mijn moeder uit Brabant. Vele jaren later kwam ik er achter, dat ik langs de lijn van mijn vader een verre verwant ben van de dichter Slauerhoff – hier in Leeuwarden geboren. Het is de enige link van mijn familie met Friesland, maar wel een hele mooie!

Mijn ouders waren ook allebei overtuigd sociaaldemocraat; we praatten bij ons thuis veel over politiek.

Het was dus geen verrassing dat ik eerst in het onderwijs terecht kwam en later in de politiek.

Na mijn studie werd ik lerares Nederlands en in die wereld ontmoette ik al snel mensen die me de weg wezen naar de actieve politiek. Ik werd lid van de PvdA en in 1994 kwam ik aan het Binnenhof terecht, als politiek assistent van staatssecretaris Tineke Netelenbos, daarna van fractievoorzitter Ad Melkert. In 2001 werd ik zelf Kamerlid en vijf jaar later werd ik gekozen tot voorzitter van de Kamer.

In de Kamer maakte ik kennis met collega's uit alle delen van Nederland. Ook uit Friesland.

En die Friese collega's, die hadden wel iets bijzonders. Met hun eigen taal en cultuur waar zij zo sterk aan hechten. Iemand als Lutz Jacobi bij voorbeeld, die – ook vorig jaar bij de troonswisseling - de gelofte van trouw aan de grondwet in het Fries aflegde.

Diezelfde trots, diezelfde verbondenheid met de eigen cultuur merkte ik op de dag dat bekend werd gemaakt welke steden in 2018 Cultureel Hoofdstad van Europa zouden worden. Ik was die dag op Vlieland en ik was echt verrast over hoe uitgelaten de Friezen op die beslissing reageerden.

Dit was niet zomaar wat.

Dit was de reactie van mensen die écht trots zijn op hun cultuur.

En ik denk dat dat een geweldig voordeel kan zijn bij het thema van mijn verhaal van vandaag, de revitalisering van de democratie. Het thema: hoe kunnen we er samen voor zorgen dat de democratie krachtiger, frisser en aantrekkelijker wordt.

Want met die democratie gaat het in mijn ogen niet zo goed. Bij de gemeenteraadsverkiezingen van maart waren we al blij dat de opkomst niet nog lager was dan de keer ervoor. En voor de Europese verkiezingen van morgen houd ik echt mijn hart vast.

Dan denk ik: hoe leggen we dat uit aan de burgers van Syrië of Irak? Hoe leggen we hen uit dat wij onze schouders ophalen over vrije verkiezingen? Wie nooit anders heeft gekend, ziet de schoonheid van de democratie niet meer. Die ziet alleen nog tijdrovende procedures en slappe compromissen. En politici die voor de verkiezingen het een beloven en een dag later het ander doen. Voor je het weet, verliezen we de waarde van democratie uit het oog - en dat kan die democratie tot aan de wortel aantasten.

De vraag is dus: wat gaan we daar aan doen?

In het laatste jaar van mijn voorzitterschap ben ik eens met een paar verstandige mensen gaan praten over de stand van zaken in de democratie.

Dat leidde tot veel nieuwe inzichten en uiteindelijk tot een boek met de titel Vertrouwen is goed, maar begrijpen is beter.

Die titel was volgens mij toen, twee jaar geleden, de kern van de zaak.

Natuurlijk is het goed als burgers de politici vertrouwen. Maar dat is in deze tijd niet meer genoeg. De Nederlandse bevolking is veel beter opgeleid dan vroeger – en wat u niet van school heeft meegekregen vindt u wel via Google. Zulke burgers kun je als bestuurder niet meer afschepen met: ‘vertrouw mij maar’. Zulke burgers willen weten hoe het zit, willen snappen *waarom* politici iets besluiten en *hoe* ze ertoe gekomen zijn.

Met de 14 mensen die ik voor het boek heb gesproken kwam ik tot een aantal interessante ideeën. Over hoe je burgers meer inzicht kunt geven in de manier waarop besluiten tot stand komen. Over hoe burgers meer invloed kunnen hebben op de thema’s die we in de Kamer bespreken. En over hoe je jongeren meer bij politiek kunt betrekken, zoals met de inzet van games of social media. Ik vind nog steeds dat dat goede ideeën zijn en ik vind nog steeds dat we dat moeten doen.

Maar in de twee jaar dat ik nu met anderen over de democratie spreek, zoals vandaag met u, ben ik ook tot nieuwe inzichten gekomen. Ik zou het boek nu anders noemen. Ik denk dan eerder aan: ‘Vertrouwen is goed, maar *meedoen* is beter’.

In de discussie over vernieuwing van de democratie is dat ‘meedoen’ een element dat ik steeds vaker hoor - en dat mij zeer aanspreekt.

Maarten Hajer, directeur van het Planbureau voor de Leefopgeving, schreef er een boek over met de titel de energieke samenleving. Het is een hoopgevend boek, dat laat zien, hoeveel energie er verborgen ligt in onze samenleving. Zijn stelling is dat de overheid veel te vaak zegt: we zien dat jullie een probleem hebben, dat gaan wij oplossen. Maar de moderne burger zegt: dat willen wij helemaal niet! Wij willen het zélf oplossen en laat de overheid dat maar mogelijk maken.

Terecht spreken we, in navolging van Frank Bovens, over de diplomademocratie: onze bestuursfuncties en volksvertegenwoordiging – op alle niveaus, zijn in handen van mensen met een hoge opleiding. Maar alle kennis die elders in de samenleving aanwezig is benutten we dus niet. En de zorgen en problemen van lagergeschoolden worden door de hooggeschoolde volksvertegenwoordiger onvoldoende gekend en vertolkt.

Ook politicoloog Herman van Gunsteren vindt dat de overheid veel meer gebruik moet maken van wat de burgers gezamenlijk weten - de wisdom of the crowds. Alle drie verwijzen naar voorbeelden in andere landen waar men met succes antwoorden vindt op dit bepaald niet exclusief Nederlandse vraagstuk.

En tenslotte kennen onze zuiderburen een publicist, die deze ideeën over vernieuwing van de democratie ook zelf in de praktijk brengt: David van Reybrouck. Zijn project G1000 heeft duizend willekeurig gelote 'gewone' Belgische burgers op een dag bij elkaar gebracht. Eerst werden ze uitvoerig geïnformeerd door deskundigen en daarna bespraken ze met elkaar de mogelijke oplossingen voor de grote problemen van België. De deelnemers vonden het een geweldige ervaring. Niet omdat elk voorstel dat ze deden meteen werd overgenomen. Sommige voorstellen waren echt niet haalbaar. Maar ze hoorden nu wel waarom het niet kon. Ze voelden zich serieus genomen.

Inmiddels heeft Van Reijbroeck dat idee van de G1000 verder uitgewerkt. In zijn nieuwste boek pleit hij ervoor om er een permanente aanvulling van te maken op het systeem van verkiezingen. Zijn voorstel is om een deel van het Parlement net als nu te laten kiezen - en een deel aan te wijzen. Een deel van het Parlement bestaat dan dus uit een willekeurige groep mensen die daar via loting in terecht zijn gekomen. Net zoals dat gebeurde in de eerste democratie in Athene. Zo kan iedereen een keer aan de beurt komen om verantwoordelijkheid te dragen. En zo tellen ook andere ideeën dan alleen die van academici.

Ik vind het een héél interessant idee. Zo maak je van democratie meer dan eens in de vier jaar stemmen.

En toen ik mij voorbereidde op deze Rede fan Fryslan dacht ik: misschien is Friesland wel de plaats bij uitstek waar we dit idee in de praktijk kunnen brengen.

Friezen, zo is mijn ervaring, staan open voor vernieuwing. Ik zie het in de gezondheidszorg, waar het moderne begrip "Omtinker" - iemand die kijkt hoe de zorg op maat geleverd kan worden - een Friese vinding is. Ik zag het bij de game-industrie in Leeuwarden en bij de nieuwe technieken van de kunstenaar Claudy Jongstra - en bij al die anderen die ik heb bezocht in de tijd dat ik Kamervoorzitter was.

En ik dacht: de provincie waar duizenden mensen staan te juichen als ze culturele hoofdstad worden - in zo'n provincie moeten die mensen ook te porren zijn om verantwoordelijkheid te nemen voor het bestuur.

De provincie die in 1885 de meubelmaker Bernard Heldt naar Den Haag afvaardigde als Kamerlid, de eerste 'gewone werkmán' in het Nederlandse Parlement. In zo'n provincie denken de mensen niet zo gauw: 'gewone mensen kunnen het land niet besturen'.

Friesland heeft alles in zich om ook als het gaat om nieuwe vormen van besluitvorming voorop te gaan.

Drie jaar geleden al had Friesland de primeur met de Conventie van Achlum, waarbij de bewoners samen met politici, wetenschappers en kunstenaars spraken over de toekomst van Nederland.

Inmiddels zien we het ook elders in het land. Zo is er een aantal steden waar ze na de gemeenteraadsverkiezingen van maart de coalitievorming anders hebben aangepakt. In Amersfoort zijn ruim 400 burgers door loting aangewezen om ideeën te formuleren voor het nieuwe gemeentebestuur. In Utrecht werd een 'stadsgesprek' gehouden, waar vierhonderd bewoners hun ideeën gaven. In Leidschendam brengen de bewoners onderwerpen aan die zij belangrijk vinden en in Zoetermeer mogen de burgers amendementen indienen op het coalitieakkoord.

We zien, zo zeggen ook de deskundigen, een geweldige opleving van het idee van burgerparticipatie.

Niet alleen in het openbaar bestuur, maar ook in bedrijven. Uit onderzoek blijkt dat bij de meest innovatieve bedrijven de participatie van medewerkers hoog is. Voor een lidmaatschap van de MR zijn medewerkers inmiddels nog maar moeilijk te porren. Maar als je ook nog kiest voor een nieuwe werkwijze en een nieuwe manier van samenstelling, bijvoorbeeld door loting, dan spreekt dat jonge medewerkers aan.

Ik denk dat de provincie haar voordeel kan doen met al deze ervaringen. In de aanloop naar de verkiezingen van 2015, maar ook in de aanloop naar 2040.

Volgens vele deskundigen zullen de regio's de komende decennia aan betekenis toenemen. De landelijke overheid verliest immers steeds meer bevoegdheden. Overgedragen aan Europa aan de ene kant, aan lokale en regionale overheden aan de andere. Nu al spreekt men van 'het Europa van de regio's' - waarbij Europa eerder een verbond is van landsdelen dan van landen. Omdat burgers door de toenemende globalisering juist verlangen naar een meer lokaal of regionaal gewortelde identiteit.

En dat maakt het bestuur van bij voorbeeld Friesland alleen maar belangrijker. Ook om die reden is een regionaal experiment met die 'burgerparticipatie' dus heel interessant.

En dan mag wat mij betreft die 'burgerparticipatie' nog wel veel verder gaan dan nu.

Ik vind dat we mensen niet alleen moeten vragen naar hun problemen, maar ook naar hun oplossingen.

En vervolgens moeten we hen de kans geven zelf verantwoordelijkheid te nemen voor die oplossingen.

Wijs bij loting een groep inwoners van Friesland aan en laat die groep een jaar lang, samen met de gekozen statenleden, mede beslissen over het beleid van de provincie. Zet naast de 43 statenleden 430 burgers die vier keer per jaar een hele dag beraadslagen over de problemen van hun provincie. Laat hen een oordeel vellen over de beslissingen die de Staten hebben genomen. En als ze met goede argumenten vinden dat de beslissing mankementen vertoont, geef hen dan het recht de Staten te vragen er opnieuw naar te kijken.

Na een jaar loot u weer een nieuwe groep.

De gelote burgers krijgen alle informatie die ze nodig hebben, maar moeten er dan ook wel tijd en energie in steken.

En de professionele bestuurders en volksvertegenwoordigers mogen de voorstellen uiteraard niet zomaar naast zich neerleggen.

Het idee werkt naar twee kanten.

Burgers kunnen niet meer volstaan met aan de zijlijn staan mopperen, maar moeten verantwoordelijkheid nemen – en zien hoe moeilijk dat kan zijn. Zo begrijpen ze beter wat zo 'n politicus allemaal doet – en waarom.

En politici zien in, dat de doorsnee burger veel meer weet en kan dan zij denken. En dat het heel kortzichtig is om daar geen gebruik van te maken.

En de kern is dus niet dat de burgers politici meer moeten vertrouwen, maar dat politici leren om meer op burgers te vertrouwen.

Dames en heren,

Vier eeuwen geleden was Leeuwarden het toneel van het mastoproer. Op de eerste dag van het jaar 1610 kwamen de bewoners in verzet tegen het conservatieve stadsbestuur, dat zich al jaren schuldig maakte aan manipulatie met bestuursfuncties en aan onderlinge verdeling van baantjes. De burgers pikten het niet langer dat het bestuur van de stad op die manier altijd in handen was van dezelfde families en ramden de poort van het stadhuis in met een scheepsmast.

Er kwam inderdaad een nieuw stadsbestuur – hoewel dat, geloof ik, niet lang heeft gezeten. Ze waren in 1610 nog niet zo toe aan democratie.

Nu is dat gelukkig anders.

Het bestuur van stad en provincie wordt democratisch gekozen.

En toch is het ook nu tijd om weer eens vernieuwing te zoeken van die democratie.

Nieuwe manieren van besluiten en besturen, met nieuwe mensen.

Niet alleen gekozen beroepspolitici, maar ook gelote 'gewone' burgers.

Ik denk dat we het idee van loting naast verkiezingen serieus moeten onderzoeken.

En dan lijkt Friesland mij een uitgelezen plaats om daarmee te beginnen.

Natuurlijk laten we de verkiezingen niet achterwege.

Maar ik denk dat de animo voor de democratie enorm kan toenemen, als we de gekozenen aanvullen met een groep die door loting wordt aangewezen. Als je weet: misschien kom ik volgend jaar aan de beurt.

Zo worden de bewoners écht bij het bestuur betrokken en kunnen ze zelf verantwoordelijkheid dragen.

Zo kunnen we de democratie vernieuwen, moderner en aantrekkelijker maken.

Dat zou toch moeten kunnen – voordat het 2040 is.